

**UDIO GRČKIH ELEMENATA U LEKSICI
»LUČE MIKROKOZMA«**

BOGDAN L. DABIĆ

Filozofski fakultet, Sarajevo

UDK: 808.61/62—316.3 : 807.73

Izvorni naučni rad

Primljen: 20. 09. 1991.

Prihvaćen: 04. 12. 1991.

Grčki uticaji, kulturni i jezički, počinju od samog dolaska naših predaka na Balkansko poluostrvo. Uz ostale razloge, tome su doprinijeli neposredno susjedstvo i pravoslavna vjera. Srednjovjekovna srpska država bila je posve uređena po vizantijskom modelu, jer je on smatran dostojnim podražavanja. Njogoš kao teokrata izrastao je, djelimično, na opšteslavenskoj staroj književnosti. Kao crkveno lice, rano je usvojio velik broj grecizama u svome idiolektu. Oni su mu poslužili za izgradnju pjesničkog i filozofskog jezika. To se upravo ponajbolje ogleda u *Luči mikrokozma*, više negoli u drugim njegovim spjevovima. Ovdje upravo dominiraju grecizmi i slavjanizmi, kao nosioci Njogoševe pjesničke misli.

Stara Helada bila je, i dugo ostala, ognjište evropske civilizacije i kulture. Mediteranski bazen zračio je odvajkada svojom kulturom — kako Feničani, tako i Kartaga, Grčka i Rim. Nije slučajno što su baš tamo nastali i veliki kodeksi triju svjetskih religija: *Talmud*, *Biblija* i *Kuran*. U srednjem vijeku smatralo se u (zapadnoj) Evropi da su svega 3 jezika dostojni da se na njima saopštava riječ Gospodnja svima narodima. To su bili *hebrejski*, *grčki* i *latinski*. U velikome rimskom carstvu bila su u optičaju 2 jezika: na zapadu latinski, na istoku grčki. Njihova uticajna sfera bila je teritorijalno razmeđena, i to dosta precizno. Ipak je zaonda grčki jezik bio pretežniji i kulturno prestižniji. Zbog toga je i upotrebna reparticiona dvaju jezika išla u korist grčkoga. Naime, tamo gdje je grčki jezik pokrio teritoriju — nije bilo mjesta latinskome; a tamo gdje je prevladao latinski — bilo je i grčkoga.

Antičko kulturno nasljeđe i danas je ugrađeno u temelje evropske kulture i civilizacije. Najvećim tekovinama antičkoga svijeta i danas se smatraju grčka *filozofija* i rimsko *pravo*. To je ono najmanje na šta bi se smjelo svesti antičko nasljeđe u današnjoj evropskoj misli, u nauci i kulturi.

Kontakt Srba sa Grcima odvijao se uglavnom u vizantijskoj eposi grčkog jezika. U srednjem vijeku on je započeo samim dolaskom naših predaka iz slovenske pradomovine na Balkansko poluostrvo. Taj kontakt bio je spontan i neminovan, sve dok se nije docnije razvio u pravu (balkansku) kulturnu simbiozu, ili u suživot — kako bismo to danas rekli.

Intenzivniji doticaj Srba sa Grcima počeo je od čina hristijanizacije (pokršćavanja) u IX vijeku. Od tada je on poprimio organizovane i sistemat-ske oblike. U ono daleko doba hristijanizacija je bila jedina *kapija* — kroz koju su poluvarvarski Sloveni mogli ući u Evropu, kako se to danas kaže. Naime, religija nije samo zbir obrednih radnji, nego je to i sistem moralnih shvatanja, zatim određen način života i filozofija istorije. Dakako, pri raspravljanju o religijskim pitanjima moramo strogo razlikovati *religiju* (vjerovanje) od *crkve* kao institucije. Tek nam je to minimalna garancija da ćemo ostati u oblasti naučnog pogleda na religiju.

Politička i kulturna istorija situirala je Srbe u vizantijsku (istočnu) varijantu hrišćanske kulture i civilizacije. Pošto je religija ujedno i sistem ideoloških pogleda, crkva mora imati i razrađen *jezik* — na kojem će izlagati (svojim zajedničarima) osnovne postavke vjere. U tome smislu treba upravo i shvatiti ono što se obično naziva sveštenim ili sakralnim jezikom. Religija je koncipirana kao veza čovjekova sa Bogom, ali i kao veza čovjeka sa čovjekom. Po riječima velikoga pjesnika »tajna čojku čovjek je najveća«.

Grčki uticaji na Srbe, vjerski i kulturni, stari su onoliko koliko i opšteslovenska pismenost. Njome se taj uticaj najbolje i datira, a potra-jao je vrlo dugo u kontinuitetu. Zapravo on se nije nikad ni prekidao, sve do današnjeg dana. Mijenjao se samo njegov intenzitet i način realizacije. Jezički uticaj krenuo je preko crkvenoslovenskog i usput ćemo istaknuti još nešta u vezi s tim: zahvaljujući Grcima, Sloveni su nekako dobili i svoj vlastiti svešteni jezik, tj. staroslovenski. Tu mislimo na tzv. *kanonski* staroslovenski ili klasični staroslovenski. On je zapravo i bio jezikom slo-venske kulture i književnosti. Uvođenje tog jezika označilo je i stvarnu potvrdu da su se Sloveni već uključili u evropski kulturni krug, a da *pri tom nisu etnički prestali biti ono što jesu*. Time su naši slovenski pre-ci pridodali i četvrti član onome već pominjanom kulturnom trojstvu me-diteranskom. Dobili smo novi sakralni jezik, koji je i stvoren pod snažnim impulsom grčkim.

U toku naše političke i kulturne istorije grecizmi su pristizali u naš jezik dvjema različnim stazama: 1) usmenim putem 2) pisanim putem. Od-mah ćemo napomenuti da je prvi način ulaska grecizama u naš jezik bio zacijelo pretežniji, jer su se nosioci dvaju jezika teritorijalno dodirivali. Osim toga, treba razlikovati i dvije različne faze (vremenske) u pritjecanju grecizama u sh. jezik: prva je od njih bila ona starija (srednjovjekovna), druga je pak novovjekovna (iz XIX vijeka). U prvoj fazi grčke pozajmice zahvatile su skoro sve oblasti života, a u drugoj one su se već omedile na jezik nauke i tehnike (više u oblasti terminologije). U prvoj fazi grčki lek-sički uticaji bili su neposredni, dok su oni u drugoj fazi često *posredovani* velikim jezicima zapadnoevropskim (mahom njemačkim i francuskim). Zna-tan dio grčkih pozajmica iz XIX vijeka zapravo su vještački sagrađene ri-ječi od grčkih morfema. Ovo treba shvatiti kao jedan od načina evrope-izacije rječnika u našem jeziku. Docnije ćemo već vidjeti da u Njegoševim

stihovima ima grčkih pozajmica iz obiju faza njihova prodiranja u sh. jezik.

Duhovni život kod Srba, kulturni i vjerski, protjecao je u starijem dobu pod snažnim grčkim uticajem. U staroj srpskoj državi iz pretkosovskog perioda bio je vrlo *prisan* odnos prema vizantijskoj kulturi i grčkom jeziku. To, dakako, nije posve isključivalo i kritičan stav prema Grcima — u trenucima kad bi se sukobili interesi državno-politički. Čak i sam vladika Njegoš, iako je bio teokrata, izricao je kadšto i kritičan odnos prema Grčkoj kao matičnoj zemlji pravoslavlja. O tome se čitalac može obavijestiti u stihovima ŠM. Sve ovo što smo dosad saopštili jeste obavezna platforma sa koje i možemo prezentirati našu temu, tj. raspravljanje o leksičkim pozajmicama u Njegoševoj LM.

Prije svega ukazaćemo na Njegoševu stvarnu potrebu, tako reći tehničku, da pribjegne grecizmima — kao značajnome sloju leksike u ovome svome spjevu. Možemo odmah reći da je bila žanrovske prirode: iziskivali su je ton i *dikcija* ovoga spjeva. Naime, cio spjev je sačinjen u svečanom tonu ode, što se posebno ističe u onim pasażima gdje se slavi i uznosi svemogućstvo Boga stvoritelja. Pjesnikov Bog je svemoguć, sveprisutan i stoga blag. »Luča mikrokozma« je religijski filozofski ep, u kojem Njegoš pokreće krupna pitanja *mirozdanja* — kako bi on to rekao. Zanimaju ga zamršeni problemi kosmogonije i kosmologije. Za takvu njegovu pjesničku nakanu trebao mu je i drugačiji vokabular, tj. različit od onoga kakav je imao na raspolaganju u druga dva svoja spjeva. Naime, GV i ŠM su u žanrovskom pogledu jedno te isto: epski spjev u obliku dramskih prizora (s elementima lirskih izliva). LM je nešto sasvim drugačije. I neće biti slučajno što u GV i ŠM ima dosta *orijentalizama* (po nekolike stotine!), dok ih u LM skoro i nema. Tačnije, ovdje ih je zanemarljivo malo i možemo ih izbrojati na prste jedne ruke. Otkud sad najednom takva razlika, i to kod istog autora? Na to pitanje želimo dati odgovor ukupnim našim člankom.

Naš polazni empirički utisak jeste sljedeći: drugačija koncepcija spjeva LM i osobit pjesnički zadatak uputili su Njegoša na jedan sasvim drugi i drugačiji izvor leksičkih pozajmica. Iz njega je on pocrpao riječi za svoj pjesnički vokabular. Taj izvor je veoma bogat i oponira se orijentalizmima iz GV i ŠM. Radi se o *evropeizmima* (u užem smislu riječi) i *slavjanizmima*. Evropeizmi su kod Njegoša mahom zastupljeni grecizmima i latinizmima, a slavjanizmi — slavjanizmima (pravim) i rusizmima. Pri tome su se grecizmi i slavjanizmi pokazali naročito *podesni* za izlaganje sadržaja i ideja u LM. Ostavljajući razmatranje slavjanizama za neku drugu priliku, u ovom radu ćemo analizirati samo sloj grecizama. Posebno još napominjemo da su grecizmi i slavjanizmi najbolje poslužili Njegošu u tretiranju suštinskih pitanja iz oblasti filozofije, nauke i bogoslovije. Eto zbog čega je pjesnički vokabular LM načelno drugačiji od onoga u GV i ŠM. Naime, LM je jedino vladličino djelo »čiji predmet nije iz istorije«.

Fabuliranje i naracija u njemu stoga se bitno razlikuju od onoga iz GV i ŠM.

Za razumijevanje teme iz naslova ovog rada potrebno je još situirati Njegoša u istoriju srpske književnosti. U tome cilju pozvaćemo se na Skerlića kao kompetentnog kritičara. U svojoj *Istoriji novije srpske književnosti* on kaže (str. 184): »U poslednjim godinama života došao (je Njegoš) do pune *duhovne* i književne zrelosti, i počeo stvarati krupna dela. U doba od 1845. do 1851. (poslednjih 7 godina života) izišla su glavna njegova dela: *Luča mikrokozma* (Bgd 1845), *Gorski vijenac* (Beč 1847) i *Lažni car Šćepan Mali* (Zgb 1851)«. Uz to Skerlić još ističe i ovo: »Ukoliko je izlazio iz prve mladosti, posle mnogih čitanja i razmišljanja, Njegoš je ulazio u jedno visoko religiozno raspoloženje ... i u njemu se javlja panteistički mislilac i intelektualni pesnik.« (str. 184). Takva Njegoševa orijentacija i takvo osnovno raspoloženje iskazani su najprije u pjesmi *Filozof, astronom i poeta*. Tamo se kaže:

Ja sam predan sin prirode;
Njezina je knjiga, taine punana.
Radi moga oka vječno otvorena.
Ja pojući idem kroz mračnu grobnicu
U predele svetle vječite radosti —
Da glas moje lire s glasovima slijem
Lika besmrtnoga kod prestola Višnjeg.

»U tom raspoloženju — veli Skerlić — svoga ozbiljnog duha Njegoš je napisao religijsko-allegorijski spev LM, jedino svoje delo čiji predmet nije iz istorije; epopeju stvaranja sveta i čoveka, borbu Satane protiv anđela... Spev ima poleta i zamaha, vizija mu je jaka, *jezik filozofski* — kako ni u jednom spevu srpskom dotle. Religiozno osećanje je vrlo originalno i duboko, i mi nemamo nijednog tako visokog religijskog speva.« (185. str.).

Poznato je da je Njegoš u srpskoj književnoj istoriji ocijenjen kao »pesnik elite i pesnik puka, tako da ga danas učeni ljudi izučavaju, a prost narod zna ga napamet.« Ova je ocjena uglavnom tačna, ali se ne bi mogla primijeniti na LM. Spjev je odista sačinjen u drugačijoj koncepciji i u drugačijem žanru. U *Luči* je Njegoš *samo* pjesnik elite, a ne pjesnik puka. Zbog toga ovaj spjev i nije imao uspjeha kod (šire) čitalačke publike, ali to se obično prećuti u našim književnim istorijama. Ovo se može objasniti samo time da su i naši književni kritičari — elita. LM je za elitu, ona odista nije za puk! Ako su GV i ŠM štivo za narod, LM je sigurno za dušu pjesnikovu. Ona zacijelo nije bila ni namijenjena širem krugu čitalaca. Nije slučajno što ju je autor smatrao svojim mjezimčetom, volio je i cijenio — više negoli GV. Njegoš je bio pjesnik *predromantizma* i kod njega su uveliko prisutni i elementi pseudoklasicizma. Sve je to donekle (pred)određivalo njegov pjesnički ton i dikciju, a zahtijevalo je i naročit pjesnički vokabular.

Da bismo uopšte mogli doživjeti Njegošev pjesnički tekst i doprijeti do onoga što se obično naziva pjesničkom *porukom*, poželjno je temeljito filološko obrazovanje. Valja znati istoriju sh. jezika, dijalektologiju sh. jezika, crkvenoslavenski i ruski jezik. Tek onda otkloniće se pred čitaocem jezičke prepreke koje mu stoje na putu — pri savlađivanju Njegoševa pjesničkog štiva. Posebno to važi baš za LM. Pošto se ponešto od tih strogih zahtjeva formalno steklo i kod autora ovoga članka, namjeravam razmotriti sloj grecizama u LM sa toga šireg stanovišta. Pažljivim iščitavanjem svih 6 pjevanja LM otkrio sam tu *više od 100 grecizama*. Način njihove prezentacije u ovome radu biće sljedeći:

Najprije ćemo dati grecizme ugrađene u stihovima — onako kao što ih je sâm pjesnik upotrijebio, i to baš u onom istom liku. To znači ne uvijek u polaznom obliku (nominativu, pozitivu, infinitivu) već i u zavisnim oblicima. Svaki će stih pri tome biti numerisan, tako da čitalac može kontrolisati pjesnički kontekst i samog pisca ovih redova. Dalje će biti ponuđen azbučni spisak grecizama iz ovoga spjeva i oni će još biti tematski raspoređeni. Evo sad, redom, stihova u kojima je zastupljen po jedan ili više grecizama iz LM:

Iz Posvete

Čovjek bačen pod oblačnu *sferu* (21)
 Tad nazdravi čašom *Herkulovom* (100)
 Radi smrtnu tužne *armonije* (120)
 Čovjek *organ* dosta slabi ima (121)
 Noć *porfire* tvoje tainstvene (147)
Pitagore i ti *Epikure!* (151)
 Zli *tirjani* duše besmrtnu (152)
Poete su pokoljenje ludo (162)
 Našu *sferu* da noć ne polazi (163)
 Samo duši plamena *poete* (170)
 Do opštega oca *poezija* (176)
 Zvanije je svešteno *poete* (177)
Dijalekt mu veličestvo Tvorca (180)
 Do vratah sam iznikâ *tartara* (186)
Ad na mene sa prokletstvom riče (187)
 Obilića, *Đorda* i Dušana (194)
 I još koga srpskoga *heroja* (195)
Tartar im je nakaza malena! (200)

Iz I pjevanja

U beskrajan *okean* vazdušni (4)
 Naš *orizont* i našu sudbinu (30)
 I glas začuh kano glas *angela* (33)
 Badava ti vatreni *poete* (37)
 Sljedujući stopam *arhangela* (84)
 Reče meni svijetla *Ideja* (92)

Već tegotni okov *fizičeski* (95)
 Nekakav me sveti *magnet* tegli (110)
Okean su kaplje sastavile (114)
 Velju *sferu* igrajućih šarah (123)
 Sljedujući zračici *Ideje* (132)
 Te ja padnem na brijeg *kristalni* (153)
 Čujem glase besmrtnu *muzike* (156)
 I nebesnu njenu *armoniju* (157)
 Božestvenim streca *elektrizmom* (160)
 U njim sjaše sveta *simpatija* (175)
 Za *angela* tvoga hranitelja (182)
 Usku *sferu* bezumnog meteža (186)
Materije — u carstvu gnijilosti (200)
 Da *atomu* jednom mislećemu (208)
 Na brežuljak jedan od *topaza* (219)
 Jošt Bog nek zna što mi *angel* priča (226)
 I zanešen ne čujah *angela* (228)
 Stoput više Zemlje od *Urana* (237)
 I u trenuč zemni *okeani* (245)
Mirijade lećahu *kometah* (251)
 Sa štedrošču prospe *manu* slatku (258)
 Te se vide u svijetloj *sferi* (272)
 U crnu je oblačen *porfiru* (286)
 On *katedru* mračnu sočinjava (289)
Ad se zove, car mu je *Satana* (291)
 Sveštenim je *magnetizmom* spase (320)
 Bogotvori Cezar s *Aleksandrom* (328)
 Stoga smrtni najsajni *poete* (349)

Iz II pjevanja

Na *kristalnu* krunu Camalara (4)
 Tako trenu besamrtni *angel* (5)
 K nebu sjajnu i *tronu* Višnjega (7)
 Mene uze pod *zefirna* krila (9)
 Gle, *Idejo*, iskro besamrtna! (11)
Okeana ovog zanosile (13)
 I *Ideju* jedan vijek smrtni (22)
 I *angelska* vječna naslađenja (30)
 Mračni vladac *Ada* nesitoga (37)
Ada ime bi vječno ostalo (41)
 Ne bi *Adam* svoje legione (44)
 Tu se gorde *kedri* i jablani (65)
 Od *topaza* i zračna *rubina* (75)
 Rad *angelah* prvoprestolnijeh (76)
 Tok je njezin besmrtna *Ideja* (84)
 Od *rubina hiljade* mostovah (86)
 Slavoslovni likovi *angelah* (91)
 Na bezbrojne *hore*, legione (92)
 I *himnima* vječite ljubavi (95)
 Po nebesnoj blagodatnoj *sferi* (100)
 Njihajuć se na *zefirna* krila (101)
 Na svakome licu *angelskome* (105)
 I prelesna Božja *poezija* (107)
 Na vrh gore *tron* se gordi visi (121)
 U *komate* grdne razdrobile (132)
 Nad prestolma prvijeh *angelah* (144)
Mirijade sjajnijeh sunacah (147)
 Liju svjetlost u opširnu *sferu* (150)
 Sebe samom na svetome *tronu* (155)
 U opširnu Nebodršca *sferu* (168)
 Sviju (vb) *sferom* Neba blaženoga (172)
 U *vozdušni okean* padaju (174)
 Od *haosa* neobjedlanoga (176)
 Te se blizu gore *trononosne* (192)
Mihaila prvoprestolnoga (196)
Šest hiljada kolah svijetlijeh (202)
 Slavoglasno horenje *muzike* (211)
 Prekriliše belim *okolima* (220)
 Ušikana tihijem *zefirom* (223)
 Da *zefirna* poodmori krila (226)
 Evo — reče slatkoglasni *angel* (231)
 Dok odjednom svu nebesnu *sferu* (236)
 Prikri šator čistoga *kristala* (237)
 Sa visokim svojim *idejama* (242)
 Na *zefirna* sljedovaša krila (252)
 Druga bješe prozračna *Ideja* (261)
 Izvajana na *kristalni* šator (262)
 Svemoguća *poezija* Tvorca (263)
Hiljade ti božijeh duhovah (273)
 Opiveni njenom *poezijom* (275)
 Kolik Luna na *teleskop* vidna (284)
 Nove, divne, besmrtne *Ideje* (294)
 U našu se *sferu* svijetljahu (295)

Novi glasi besmrtne *muzike* (298)
 Usta *angel* na *zefirna* krila (301)

Iz III pjevanja

Svemogući na *tron* sjedijaše (1)
 Tainstvenom ukrašen *porfirom* (2)
 Tvoriteljnom zanjat *poezijom* (3)
 Prezirući nesnosnu *stihiju* (10)
 I s grmljavom nebesne *muzike* (20)
 I veselim lete *okeanom* (24)
 Reče Bogu *Mihail arhangel* (32)
 Tvoriteljom blista *poezijom* (34)
 Pod *haosne* ostalo oblake (53)
 I mom *tronu* primać ne smijahu (68)
 U predjele noći i *haosa* (92)
 Reče *Gavril* Ocu besmrtnome (107)
 Zaždiće se žrtva k tvome *tronu* (109)
 Slatkoglasnom grmjet *armonijom* (125)
 Jednim glasom oba *arhangela* (132)
Mihail mu tihim glasom reče (155)
 A mir svaki svoju *sferu* ima (170)
Arhangele, uma visokoga! (181)
 Drug vam činom jednaki *Satana* (204)
Gavril reče Ocu prevječnome (212)
Satana je, naš drug blistatelni (217)
 Njihan *horom* besmrtne ljubavi (220)
Arhangel prvoprestolnici! (221)
 Gorda se je duša *Satanina* (224)
 Na *tron* gordi iz ništa popela (245)
 Kojino sam *okean* *vozdušni* (257)
 I vjenča ih svetim *magnetizmom* (259)
 Ja bih sve njih u grdne *komate* (266)
Adama je na zlo prevlastio (274)
Adamova lakovjernost grdna (277)
Satanine mračne namišljaje (281)
 Pod mojijem privezani *tronom* (289)
Adamu je počest obećao (296)
Arhangel oba jednoglasno (302)
 Čudo da nas u *kristalne* stupce (303)
 Kod tvojega *trona* presvetloga (305)
 I sljepota duha *Satanina* (307)
Atom uđe u Sunčanu zraku (318)
Satana je, lišen svetilišta (328)
 Zlu vječnome podigâ *katedru* (330)
 A mirove sretnim *angelima* (340)

Iz IV pjevanja

Ah, *Satano*, ravnočini brate! (11)
Mihail mu poče govoriti (12)
 I tvojojzi kruni *arhangelskoj* (20)
 Koji te je iz jednog *atoma* (23)
 Okrunio krunom *arhangelskom* (25)
 Ah, *Satano*, obrati poglede! (28)

Mihaile, podobni mi činom! (44)
 Proštenija ne iste *Satana* (48)
 Neće nigda *Satanina* duša (67)
 Neće nigda *Satanina* usta (69)
 Već je hitra *Satanina* duša (71)
 U prošloga *okeana* njedra (116)
 Na *komate* lećahu bezdnama (130)
 Iz *haosa* zdrobljenih nebesa (147)
 Al' *Satana* otkriva tainu (154)
 Iskrenošću lika *Adamova* (167)
Gavril počeo *arhangel* zboriti (183)
 No huljenja *hiljade* krikovah (184)
Gavrilovu riječ presjekoše (187)
 Na *zefirna* polećeše krila (189)
Satanini zloumišljenici (191)
 Evo *Adam*, evo *Noelopan* (201)
 Evo *Razec* i evo *Askela* (202)

Iz V pjevanja

Lomnom jekom vojničke *muzike* (31)
 Da svemoćnim *tronom* zavladaju (40)
 Na sredinu bućna *okeana* (46)
 No vi moćnim *tronom* zavladaše (50)
 Svi ledovi dva protivna *polu* (51)
 Na *hiljade* udvoji se vide (68)
Angelskom su krvlju obojeni (72)
Adam s likom svojijem odstupi (83)
Noelopan, *Razec* i *Askela* (87)
 Zabunjena pogañaše *Satanu* (114)
 Rasplamanu nesitom *stihijom* (118)
 De mračnošću *sfera* uzbunjena (140)
 Već huljenja, kažu, *Satanina* (168)
 Jer *angela* jednog nebesnoga (181)
 U gordi stas *kedra* nebesnoga (183)
 Poletio po nebesnoj *sferi* (185)
 Praznovaće sjutra u *horima* (203)
 Nepravda je *Satanine* duše (211)
 Ad se zove, zlosti mučilište (213)
 Gordi (Vb) *adskim* samodržavijem (216)
 Dve *stihije* u njem su užasne (224)
 Na sve kraje carstva *Satanina* (228)
Stiks je carstvo zločestiva cara (231)
Kocita će plačevni valovi (241)
 A za njime *Flegeton* i *Mente* (244)
 Sa ljutošću *Ada* nesitoga (245)
 Među dvije protivne *stihije* (246)
 Tamo teče tajni potok *Lete* (247)
 Na njem straže kćeri *Gorgonine* (248)
 Po njega je *okean* veliki (250)
 U njedrima gadna *okeana* (261)
Hiljadu se nadimlju volkanah (262)
 Pune (Vb) gadnom smjesom *okeana* (276)
Okeana istoga mrskoga (278)
 U *tartaru*, carstvu huliteljah (281)
 Tamo *hidre* strahovite fište (288)

Tamo mrške bez broja *ehidne* (291)
Himere su tamo i *drakoni* (294)
Krokodili, gadna čudovišta (299)
 U mrakama čekaju *Satanu* (300)
 S krikovima *Adu* priličnima (302)
 Iako je njihova *stihija* (304)
 Svaku ošrost zuba u *tartaru* (309)
 Huće strašno *adski* uragani (322)
 Riču grdna *tartarska* strasila (324)
 Tutnji *tartar* iz mračne utrobe (328)
Arhangel s blagogovjenijem (335)
 S carem *Ada* jednako vođahu (339)
 Na *zefirna* razljučena krila (358)
 Oko *trona* i gore svestene (359)
 Svekoličke borbe *okeanah* (361)
 K *tronu* *Tvorca* pogled obratiše (374)
Hiljadama munjah upregnuta (385)
 Na *Satanu*, grdna otpadnika (393)
Hiljade se kroz otpadnu vojsku (404)
 Car *tartara* i njegova vojska (406)
 Bezdne hladne zasute *atomom* (412)
 Ne *zefira*, ne luče, ne glasa (415)
Mirijade svetlijih mirovah (424)
 Srojiše se *Tvorcu* oko *trona* (427)
 Na *Satanu*, Neba otpadnika (434)
 Gospod slave na *tron* se povrati (440)
 U oblačne nepregledne *hore* (447)
 Uzlećeše po blaženoj *sferi* (448)
Himni (Pl) svete slave počinuše (454)
 I grmljava slatkijih *muzikah* (455)
 U *tartarsko* mračno vladanje (465)
 K pobeđenoj *Sataninoj* vojsci (469)
 U kipeće bezdne *tartarove* (484)
Satanini soputnici grdni (487)
 S sjajnog Neba do propasti *Ada* (489)
 Tri dana su *adski* legionari (491)
 S kraja Neba u utrobu *Ada* (494)
 U dimljiva žvala *tartarova* (498)
 Žedno *tartar* drhteći ječaše (499)
 Činjaše se da ih svod *tartara* (505)
 Nego da će tresnut u *komate* (507)
 Dok zaurla *Cerber* iz dubine (508)
 I da straži vrata od *tartara* (510)

Iz VI pjevanja

Po pobjedi strašnoj nad *Satanom* (1)
Arhangel prvoprestolnici (4)
 I premnoge *hiljade* sjajnijeh (5)
Heruvimah i pak *serafimah* (6)
 Nakazanje *Adamovo* javlja (12)
 Nedaleko od mračnoga *Ada* (14)
Adamova i njegova lika (16)
 Od *haosa* i mračne prašine (18)
Stihije ću na njem pomjeriti (19)
 Kako što sam gordu caru *Ada* (31)

Tako danas lišavam <i>Adama</i> (35)	Polećeše od <i>trona</i> Višnjega (172)
Prilično će biti <i>angelskome</i> (82)	Od prašine i crna <i>haosa</i> (185)
<i>Adski</i> spomen veze sa <i>Satanom</i>	Sačiniše <i>okean</i> opširni (193)
Ali <i>adsko</i> prokletije duha (104)	<i>Adam</i> prede nebesnu granicu (201)
Sa prvim <i>Adam</i> pokoljenjem (111)	Evo <i>Adam</i> u plot obučen (204)
Od <i>Satane</i> dušegubitelja (113)	Sa podrugom u polja <i>edemska</i> (205)
Jer će <i>Adam</i> prvi plot čovječju (114)	Pogleduje <i>edemsku</i> krasotu (209)
Zli vlastitelj <i>Ada</i> nesitoga (116)	Bezakona ruka <i>Kainova</i> (232)
No pogubne mrake <i>Satanine</i> (126)	Ubojicu <i>Kaina</i> na Zemlji (234)
Na Zemlji će <i>hiljade</i> božestvah (131)	<i>Kainovi</i> bezbrojni potomci (237)
Biće zloba duše <i>Satanine</i> (142)	S <i>idolima</i> svakoga izroda (242)
Kada <i>Adam</i> s legionom svojim (152)	Sa <i>tamjanom</i> oltar okađuje (248)
U <i>Ad</i> idu slepi priverženci (159)	Videć gadne zmije, <i>krokodile</i> (249)
Poslje Zemlju, užasa <i>katedru</i> (161)	Popirući zlobu i <i>tirjanstvo</i> (269)

Azbučni spisak grecizama potreban je i zbog toga što oni *nisu ovdje upotrijebljeni jednokratno*, već *po dvaput, triput...* Neki čak *po deset puta!* Evo sad toga spiska, koji će korisniku ovog članka olakšati preglednost i omogućiti uvid u ovaj sloj pjesnikova vokabulara:

A	I	O
Ad	Ideja	okean
adski	ideje	okôl
Adam	idoli	organ
Adamov	K	orizont
Aleksandar		
angel	kristal	P
angelski	kristalni	
arhangel	katedra	porfira
arhangeljski	komete	Pitagor
armonija	keđar	poeta
Askela	komati	poezija
atom	Kocit	pol
	krokodil	
D	Kain	S
	Kainov	
dijalekt		Satana
drakoni	L	Satanin
		serafim
Đ	Leta	Simpatija
Đorđe	M	stihija
		Stiks
E	mana	sfera
edemski	magnet	
elektrizam	magnetizam	T
Epikur	materija	
ehidne	Mente	tirjan(in)
	mikrokozma	tirjanstvo
Z	Mihail	tartar
zefir	mirijade	tartarov
zefirni	muzika	tartarski

tamjan	F	heroj
teleskop		hidre
topaz	fizički	himere
tron	Flegeton	himni (pl)
trononosni		hiljada
	H	heruvim
		hor
U	haos	
Uran	haosni	C
	Herkul	Cerber

Između ovih *stotinjak* grecizama najviše je tu imenica. Prema opštelingvističkim zakonitostima to se moglo i očekivati, zato ovome pretincu leksike nije ni potrebna egzemplifikacija. Začudno je da tu nema nikako glagola, ali ima pridjeva i brojeva. Pridjevi su mahom odnosni ili prisvojni, a broj je samo jedan: *mirijade*. U našem današnjem jeziku taj se broj doima više kao prilog. Navešćemo i nekoliko pridjeva: *adski*, *Adamov*, *angelski*, *arhangelški*, *Gavrilov*, *Gorgonin*, *edemski*, *fizički*, *kristalni* itd. Ukupno ih ima oko 20, dakle više nego što bismo to očekivali. Što se imenica tiče, zanimljivo je da osim apelativa ima tu dosta *vlastitih* imenica i *terminskih* riječi. Prvu skupinu ilustriramo sljedećim primjerima: *Adam*, *Aleksandar*, *Askela*, *Gavril*, *Epikur*, *Flegeton*, *Kain*, *Kocit*, *Leta*, *Mihail*, *Mente*, *Stiks*, *Herkul* itd. U tematskom pogledu lako je zaključiti da su sve te imenice preuzete iz istorije, zatim iz Biblije i antičke mitologije. Terminske su riječi: *atom*, *dijalekt*, *māna*, *magnet*, *teleskop*, *tamjan* itd. I njih ima oko 20.

Ako se sad uzme u obzir siže što ga je pjesnik odabrao za ovaj svoj spjev, a k tomu još pridruži poetski zadatak koji je on sâm sebi pri tom postavio — onda će nam biti posve jasno zbog čega je pjesnik odustao od pučkoga rječnika i izgradio sebi vlastiti vokabular. Za izgradnju novoga književnog stila Njegošu nisu mogle poslužiti lekseme iz pučkoga govora niti onaj bogati sloj orijentalizama kojim se on obilato služio u ranijim svojim spjevovima. Za misaonu poeziju i za izgradnju filozofskog jezika on je imao na raspolaganju *samo* onu leksiku što su mu je nudila 3 sveštena jezika evropskoga hrišćanstva: grčki, latinski i crkvenoslovenski. Upravo zbog toga u LM su obilato zastupljeni grecizmi, latinizmi i slavjanizmi. Nema sumnje, grecizmi su u LM uveliko doprinijeli psevdoklasicističkom zvučanju spjeva. Oni su ovdje veoma funkcionalni i obogatili su Njegošev pjesnički izraz u poželjnome smislu.

DIE LEHNWÖRTER AUS DEM GRIECHISCHEN IM WERK *LUČA MIKROKOZMA*

Zusammenfassung

In diesem Epos von Njegoš fällt eine fast völlige Abwesenheit von Turzismen auf, im Unterschied zu anderen seiner Epen, wo ziemlich viele Turzismen vorkommen. In »*Luča mikrokozma*« wimmelt es aber von Gräzismen und Slawjanismen. Daraus zieht der Autor die Schlußfolgerung, daß diese Erscheinung durch das Genre bedingt ist: die Tonalität und die Ideen in diesem Epos beruhen auf Gräzismen und Slawismen, sie verlangen keine Orientalismen.